

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

Михайлова Ольга Юріївна

Громадянська ідентичність в актуальному політико-правовому дискурсі України

УДК 323.1 (477)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-3.21>

Михайлова Ольга Юріївна
кандидат політичних наук,
провідний науковий співробітник
Національного інституту стратегічних
досліджень
вул. Пирогова, 7А, Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-5466-5129

Увагою до колективних ідентичностей від початку XXI ст. позначені не лише науковий, але й публічний, політичний, правовий дискурси у всьому світі. В сучасній Україні актуалізацію цієї проблематики зумовила російська агресія проти України. В офіційних документах 2021–2024 рр. приділяється увага питанням зміцнення громадянської ідентичності в Україні як важливого елементу національної безпеки країни. У статті поставлена мета окреслити зміст та контекст застосування поняття «громадянська ідентичність» в актуальному політико-правовому дискурсі України. Для досягнення цієї мети застосовано методологію конструктивізму, оскільки вона полегшує розрізнення позицій дослідника та суб'єкта політичного процесу. Також застосовані методи порівняння та функціонального аналізу, елементи дискурсивного та історичного підходів. У статті здійснено розрізнення двох тенденцій тлумачення громадянської ідентичності в науковому дискурсі – етатистської та ліберальної. В Україні найбільше поширене етатистське тлумачення поняття, згідно якого громадянська ідентичність являє собою усвідомлення приналежності до громадян держави. Така трактовка присутня в соціологічних опитуваннях, а також в офіційних документах. В деяких документах громадянську ідентичність пов'язують із соціокультурними маркерами ідентичності (мова, культура тощо). Наведені аргументи, чому такий підхід не можна вважати коректним. Вказано на зв'язок громадянської ідентичності та патріотизму, готовності захищати Батьківщину. Цей зв'язок відображено у політико-правовому дискурсі. Завдання утвердження української громадянської ідентичності найповніше окреслено у Законі України «Про основні засади державної політики в сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Остання визначена в ньому як, зокрема, атрибут громадянського суспільства. Така трактовка присутня в науковому дискурсі в рамках ліберальної теорії. Чинником легітимації нового розуміння громадянської ідентичності українців стала їх масова участь у протестних акціях (Майдан, Революція Гідності). На часі подолання розриву між науковим змістом поняття та практикою його застосування у правовому дискурсі України.

Ключові слова: громадянська ідентичність, громадянство, патріотизм, громадянське суспільство, політико-правовий дискурс.

Вступ. Усвідомлення себе через ототожнення з спільнотою – засаднича суспільно-політична практика сучасності, запорука впевненості індивіда у мінливих реаліях. В сучасних соціально-політичних дослідженнях вона осмислюється як феномен колективної ідентичності (від латинського *Idem* – тотожний, подібний).

Колективні ідентичності можуть бути аморфними чи інституційно зафіксованими, сталими чи плінними, мати більший чи менший потенціал мобілізації членів групи на спільні дії. Чим більший цей потенціал, чим чисельніше членство – тим більше уваги приділяють дослідники таким колективним ідентичностям. Вони осмислюються як суб'єкти політики, вагомі, а іноді й вирішальні чинники політичних процесів.

Це пояснює увагу до колективних ідентичностей не лише з боку науковців, але й у політичному та політико-правовому дискурсах. Апеляція до ідентичностей чи спроба впливу на них визначають сучасні політичні процеси по всьому світу. Зокрема, актуалізації цих практик у XXI ст. при-

святив книгу американський політолог Ф. Фукуяма [13]. Його аналіз спирався не в останню чергу саме на роль ідентичностей у політичному розвитку України, в т. ч. на процеси інструменталізації ідентичностей в українській політиці, передусім їх конфліктного та мобілізаційного потенціалу.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну зумовило актуалізацію питань колективної ідентичності українців, головним чином, національної та/чи громадянської. Ці питання постають у персональному екзистенційному вимірі самовизначення українських громадян. Водночас, як важливий аспект національної безпеки, вони опинились у фокусі уваги державної політики.

Завдання формування та зміцнення громадянської ідентичності вже закріплено в Законах України та державних стратегіях. Деякі з них окреслюють зміст поняття «громадянська ідентичність», причому зміст цих трактовок не завжди корелює з науковими визначеннями поняття. Найчастіше в офіційних документах закріплюється таке розуміння громадянської ідентичності, яке пов'язано

з державними інститутами, атрибутами державності, громадянством, готовністю громадян захищати свою країну.

Поняття «громадянська ідентичність» в науковому дискурсі має ширше коло трактувань, зумовлених розбіжностями методології та дослідницьких підходів. Попри певну консервативність наукового дискурсу, дослідження громадянської ідентичності в Україні також набувають нових конотацій. Адже збагачується методологічний фундамент цих досліджень, триває міжнародна наукова комунікація з даної теми, накопичуються статистичні матеріали тощо. Важливим чинником таких змін стали суспільні трансформації в сучасній Україні, передусім громадянські протестні акції, розвиток інститутів громадянського суспільства, а також процеси ідентифікації українців в ситуації війни. Однак ці зрушення у науковому дискурсі мінімально позначаються на тому розумінні громадянської ідентичності, яке наразі закріплюється у політико-правовому полі України.

Таким чином, окреслюється розрив між науковим змістом поняття та практикою його застосування у політико-правовому дискурсі.

Мета та завдання. Мета статті – окреслити зміст та контекст застосування поняття «громадянська ідентичність» в актуальному політико-правовому дискурсі України. Для досягнення цієї мети стоїть дослідницьке завдання: аналіз когнітивного конструкту «громадянська ідентичність» як інструменту актуальної української державної політики.

Методи дослідження. Дослідження специфіки, функцій та потенціалу колективних ідентичностей відбуваються у царинах психології, соціології, політології. Політологічні дослідження зосереджені передовсім на аналізі специфіки груп, з якими себе ідентифікують себе індивіди. В методології цих досліджень виокремився такий потужний напрям, як конструктивізм. Його представники – Б. Андерсон, Р. Брубейкер, Е. Гелнер, Е. Гобсбаум та ін.

Конструктивізм критикує уявлення про сталий характер колективних ідентичностей, визначає їх як суто новітній феномен кількох останніх століть. Також ставиться під питання об'єктивний характер колективних ідентичностей, які виступають у дослідженнях конструктивістів ментальним конструктом для опису суспільних процесів. Такий підхід застосовано і в цьому дослідженні. Конструктивістський підхід полегшує розрізнення позицій дослідника та суб'єкта політичного процесу, оскільки останні, налаштовані утилітарно, частіше вдаються до об'єктивації та інструменталізації ідентичностей.

В рамках методологічного підходу конструктивізму будуть також застосовані методи порівняння та функціонального аналізу. Дослідження включатиме також елементи дискурсивного та історичного підходу, оскільки феномен громадянської ідентичності набуває нових конотацій в перебігу

становлення українського громадянського суспільства та його мобілізації на захист Батьківщини від російської агресії.

Результати. Термін «громадянська ідентичність» лише починає утверджуватись у політико-правовому дискурсі в Україні. Його застосування, на перший погляд, не потребує знайомства з науковими трактовками, оскільки очевидним є його генетичний зв'язок з поняттями «громадянське» та «громадянство». Своєю чергою, ці поняття відсилають до українського слова «громада», тобто спільнота. Громадянське відбиває, таким чином особистісний вимір стосунку індивіда до соціальної цілісності, до «громадянства» як до тієї спільноти, що є системоутворюючою (на відміну від поняття «громадський», що не має конотацій цілісності).

Адекватне застосування поняття «громадянська ідентичність» у політико-правовому дискурсі ускладнене тим, що навіть серед науковців побутують різні його інтерпретації. «Громадяни є громадяни, нехай вони й непевні, до яких саме громад вони тепер належать», зазначив іспанський соціолог та урбаніст М. Кастельс [12, с. 414], підваживши сталість визначень громадянської ідентичності у сучасному мінливому світі.

Втім, актуальні в політологічному дискурсі визначення громадянської ідентичності тяжіють до двох основних тенденцій тлумачення – етатистської та ліберальної. Перше тлумачення має за собою потужну традицію досліджень громадянського суспільства, що веде відлік від концепту суспільства Георга В. Гегеля. Друге спирається на потужну традицію осмислення, фундамент якої заклав Алексіс де Токвіль.

В гегелівській традиції громадянське суспільство осмислюється як сфера реалізації приватних інтересів, як опосередкована працею систему потреб. У такій трактовці громадянське суспільство постає як антагоністичне, а урівноважити різноспрямовані інтереси покликана держава. Тому Гегель інтегрує громадянське суспільство у державу, проголошує його залежність від державних установ і особливо – від правової системи. Звідси витікає тлумачення громадянської ідентичності як усвідомлення приналежності до громадян окремої держави.

Тлумачення громадянської ідентичності як усвідомлення приналежності до громадян держави дуже поширене в Україні. Відповідні настанови демонструють, зокрема, опитування Інституту соціології НАН України. Вони свідчать: якщо в листопаді 2021 р. 62,6% респондентів вважали себе передусім громадянами України, то в липні 2022 р. таких було 84,6%, а в червні 2023 р. 79,5% [7]. Такі показники трактуються як доказ зміцнення громадянської ідентичності українців.

Соціологічні опитування щодо суспільних настроїв та ідентичностей потрапляють у публічний дискурс за посередництва ЗМІ, оскільки це

тема, цікава для суспільства. Також результати соціопитувань, наведені в експертних та аналітичних матеріалах, впливають на політиків, що позначається на публічній риториці та законотворчості. Таким чином, соціологічні опитування стають посередниками між науковим та політико-правовим дискурсом.

Тому доволі інформативним свідченням є визначення тих показників, за якими соціологи (в даному випадку групи «Рейтинг») роблять висновки щодо громадянської ідентичності українців. Це наступні показники: «ставлення до українського громадянства, сприйняття України як своєї Батьківщини та країни проживання, рівень патріотизму та його розуміння, готовність захищати свою країну, ставлення до незалежності України, символів Української держави та її досягнень у різних сферах» [3, с. 3].

Оскільки громадянська ідентичність в такій трактовці корелює з рівнем патріотизму та готовністю захищати свою країну, зрозуміла увага держави до громадянської ідентичності як чинника національної безпеки. Вага цього чинника в Україні стрімко зростала з огляду на російську агресію ще до повномасштабного вторгнення 2022 р.

Це демонструє, зокрема, такий важливий документ, як Стратегія інформаційної безпеки [9], що була у 2021 р. затверджена і уведена в дію. Цей документ передбачає формування у громадян України на основі суспільно-державних цінностей української громадянської ідентичності. Автори документу включили поняття «громадянська ідентичність» в контекст української культури: «Культура є ціннісною основою та підґрунтям консолідації українського суспільства, одним із ключових чинників подолання конфлікту цінностей та утвердження української громадянської ідентичності». В рамках досягнення зазначеної цілі передбачено реалізацію таких завдань, як забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, підтримка українського кінематографу та книговидавництва тощо.

Такий підхід не можна визнати коректним, оскільки вказані соціокультурні маркери характеризують не громадянську, а національну ідентичність. Такі поняття, як «національна ідентичність» та «громадянська ідентичність» передбачають різні принципи виокремлення спільнот та способів бути причетним до них (хоч де-факто ці спільноти можуть включати тих самих індивідів). Конструктивістська методологія наполягає на потребі застосування поняття «громадянська ідентичність» (або «національна ідентичність») як когнітивного конструкту, що описує цілком визначений політологічний феномен.

Щоправда, поняття «громадянська ідентичність» може застосовуватись в контексті уявлень

про політичну, чи громадянську націю. Національна ідентичність часто характеризується через суміщення таких колективних ідентичностей, як соціокультурна (в певних контекстах етнічна) та громадянська (або ідентичність політичної нації). Соціокультурні маркери – це якраз ті маркери, що не мають прямого стосунку до громадянської ідентичності, не визначають її.

Більш коректна трактовка сутності громадянської ідентичності зафіксована в Законі України № 2834-ІХ від 13 грудня 2022 р. «Про основні засади державної політики в сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Документ містить наступне визначення української громадянської ідентичності: «стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством» [5].

Цей Закон, ухвалений в перебігу повномасштабної війни РФ проти України, апелює, зокрема, до закордонних українців як носіїв української громадянської ідентичності. Увага до них пов'язана з масовим виїздом українців (переважно українок) за межі України в пошуках безпеки через російську агресію. Таким чином Закон спрямований, зокрема, на підтримку громадянської ідентичності цієї верстви українців (українок), що має стати аргументом при ухваленні ними рішення щодо повернення на Батьківщину.

Надане у Законі України № 2834-ІХ визначення громадянської ідентичності вказує на зв'язок з громадянським суспільством як маркер цієї ідентичності. Такий підхід має потужну політологічну традицію, яка була вище окреслена як ліберальна. Вона веде свій початок від книги «Демократія в Америці» А. де Токвіля, де автор показав потенціал самоврядування, реалізований в американських Сполучених Штатах першої половини ХІХ ст. Його висновок – самоврядні громади здатні забезпечити громадянам права, безпеку і розвиток на вищому рівні, ніж централізована влада.

В ліберальній політичній теорії (Е. Арато, Р. Асен, Ю. Габермас, Дж. Коен, М. Кеннеді, Ч. Тейлор та ін.) громадянська ідентичність осмислюється як запорука розбудови демократичних інститутів та засад республіканізму, симптом і водночас рушійна сила громадянського суспільства. Зокрема, американський політолог М. Кеннеді пропонував бачити в громадянському суспільстві терен формування ідентичності, відносно автономної від держави [4, с. 80]. Більше того, громадянська ідентичність активно здійснює вплив на державні справи, і тяжіє до того, аби визначати їх через структури громадянського суспільства; проте, не підлягає опіці й керуванню з боку держави. Таке розуміння відбито у дискурсивній теорії громадянства Р. Асена [11]. Він визначає громадян-

ство як модус суспільної активності, що переважає контроль влади, установ або впливових груп.

Зусилля українського громадянського суспільства та української держави наразі спрямовані на спільну мету – забезпечити відсіч російській агресії. Екзистенційний характер викликів цієї війни для українців зумовлює їхню солідаризацію та залагодження протиріч між державою та суспільством, які окреслює ліберальна теорія.

Налагодження конструктивної комунікації з громадянським суспільством було визначено важливим завданням державної політики ще до початку повномасштабного вторгнення РФ. Реалізацію цього курсу мала забезпечити, зокрема, Стратегія людського розвитку, затверджена Указом Президента України та уведена в дію у 2021 р. Ця Стратегія артикулює, поміж багатьма іншими, завдання формування у громадян України української громадянської ідентичності на основі суспільно-державних цінностей. Це завдання окреслено в контексті підвищення рівня готовності громадян України, у тому числі молоді, до виконання обов'язку із захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України [10].

Зв'язок між готовністю захищати Батьківщину та громадянською ідентичністю зафіксовано також у соціологічних опитуваннях. Зокрема, в опитуванні від травня 2023 р., присвяченому утвердженню національної та громадянської ідентичності українців, респонденти визначалися щодо готовності захищати незалежність та територіальну цілісність України зі зброєю в руках. Частка респондентів, що висловили таку готовність, становила 29%, причому серед чоловіків – 44%, серед жінок – 16% (у 2015р. таку відповідь давали 17,5% серед усіх опитаних). Водночас 21% опитаних відповіли, що хотіли б, щоб їх діти стали професійними військовими і присвятили своє життя службі у Збройних Силах України [2].

При цьому готовність захищати країну шляхом участі у волонтерському русі висловили 42% респондентів (у 2015 р. – 32%) [2]. Варто уваги, що волонтерська діяльність наразі сприймається українськими громадянами як важливий формат захисту Батьківщини та її національних інтересів. Дійсно, ОГС змогли покрити велику кількість нагальних потреб, і зокрема тих, які не змогла покрити держава. Основними напрямками волонтерства в умовах війни стала допомога внутрішньо-переміщеним особам, інформування та факт-чекінг, забезпечення потреб ЗСУ, а також документування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, скоєних російськими збройними силами.

У вересні 2023 р. залученими до громадської діяльності визнали себе 18% респондентів (тоді як у 2019 р. таких було 10%). Частка тих, хто висловив готовність об'єднуватися з іншими громадянами у громадські організації для захисту своїх

прав та інтересів, порівняно з 2019 р. зросла з 30% до 44%. Готовність до цього висловили 84% тих, хто вже залучений до активної громадської діяльності, і 34% тих, хто до неї не залучений, що може свідчити про потенціал розвитку громадянської активності [1].

Аналіз громадянської ідентичності через прояви активізму доцільно здійснювати інструментарієм ліберальної теорії громадянського суспільства. Ця теорія наголошує на проявах громадянської ідентичності у просторі самоорганізації, громадянської дії та протесту [14]. Відповідні підходи набули актуалізації в українському публічному дискурсі внаслідок «помаранчевого» Майдану (який навіть набув визначення «Української Громадянської Помаранчевої Революції»), як зазначено на пам'ятному знаку на Київському Поштамті). Однак повноцінного вираження вони набули на протестних акціях зими 2013–2014 рр., які отримали назву «Революції Гідності».

Громадянська самосвідомість українців формувалась у процесі спротиву авторитарним тенденціям українського політикуму, в боротьбі за політичні права, демократичні свободи та європейське майбутнє. Ця боротьба набула форм активізму та, зрештою, повстання за відсутності легальних важелів впливу на корумпований політикум, в умовах беззаконня та перекрыття соціальних ліфтів.

Події обох Майданів стали важливим чинником легітимації нового розуміння громадянської ідентичності українців, оскільки відбулось «перетворення громадянського суспільства та його аргументів на впливовий фактор публічної політики, розширення її простору, зміщення умовно демаркаційного розмежування поміж масовим «негромадянським» суспільством і суспільством активної громадянської участі на користь останнього та вкорінення практик та цінностей громадянського суспільства у норми повсякденної суспільної життєдіяльності..., трансформації інституціонального середовища від переважно патерналістського і патронально-клієнтелістського до домінуючого етосу відповідального громадянства» [6, с. 67].

Варто уваги, що рівень кореляції між громадянською ідентичністю та активною громадянською позицією не завжди був настільки високим, як нині. На початку 2000-х рр. лише 9% респондентів, що ідентифікували себе із громадянами України, вірили у свою здатність щодо відстоювання своїх прав, поступаючись у процентному відношенні таким групам як «представники своєї нації» (11,1%) та респонденти – «громадяни світу», серед яких 12,5% здатні боротись за свої права [8, с. 336–338]. Такий стан справ зумовив скептичні оцінки щодо перспектив взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні.

Однак наразі намітився тренд конструктивної взаємодії українського громадянського суспіль-

ства та державних інститутів. Курс України на євроінтеграцію має надалі стимулюватиме цю взаємодію, адже українські традиції самоорганізації закорінені в європейських гуманістичних та ліберальних настановах. Кореляція політико-правового поля України у відповідності до цих настанов вже відбувається. Така кореляція має поширитись і на документи, що визначають політику держави у питаннях утвердження громадянської ідентичності українців.

Висновки. Громадянська ідентичність українців опинилась у фокусі державної політики як важливий аспект національної безпеки. Завдання утвердження громадянської ідентичності зафіксовано в українських офіційних документах останніх років. Однак намітився розрив між науковим змістом поняття та практикою його застосування у політико-правовому дискурсі. Це поняття не вповні усталене, і розбіжності в його трактовці зумовлюють необхідність застосовувати різний методологічний інструментарій при аналізі різних її проявів. В Україні поширена етатистська трактовка поняття, коли громадянська ідентичність визначається як емоційно та ціннісно забарвлене відчуття належності до громадян своєї держави. Громадянська ідентичність українців реалізується у готовності захищати Батьківщину, що критично важливо в ситуації повномасштабної війни з РФ. Водночас громадянська активність – відносно новий вимір української громадянської ідентичності, який доводить належність українців до вільного демократичного світу. На часі корекція політико-правового поля України у відповідності до цих вимірів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Громадяни і політика: інтерес до політики, громадянська активність, політична освіта (вересень 2023 р.). *Разумков центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadianyi-polityka-interes-do-polityky-gromadianska-aktyvnist-politychna-osvita-veresen-2023r> (дата звернення: 27.06.2024).
2. Ефективність реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: соціологічні індикатори (травень 2023 р.). *Разумков центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/efektyvnist-realizatsii-derzhavnoi-polityky-u-sferi-utverdzhennia-ukrainskoi-natsionalnoi-ta-gromadianskoi-identychnosti-sotsiologichni-indykator-traven-2023r> (дата звернення: 27.06.2024).
3. Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості. *Національна безпека і оборона*. 2016. № 3-4. С. 2–57.
4. Кеннеді М. Історична спадщина та громадянське суспільство: альтернативні нації в східній Європі / переклад В. Кулика. *Сучасність*. 1994. № 5 (397). С. 80–85.
5. Про основні засади державної політики в сфері утвердження української національної та

громадянської ідентичності. Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 27.06.2024).

6. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні / за наук. ред. О. Резніка. Київ : Інститут соціології НАН України, 2019. 288 с.
7. Соціологічний моніторинг «Українське суспільство»: після 16 місяців війни. *Київський міжнародний інститут соціології*. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1282&page=11> (дата звернення: 27.06.2024).
8. Степаненко В. Кому потрібне громадянське суспільство? Соціальний капітал та проблеми формування громадянської ідентичності в Україні. *Громадянське суспільство в Україні: аналіз соціального конструювання*. К. : Стило, 2002. С. 334–341.
9. Стратегія інформаційної безпеки : затв. Указом Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021?find=1&text#Text> (дата звернення: 27.06.2024).
10. Стратегія людського розвитку : затв. Указом Президента України від 02.06.2021 № 225/2021. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021?find=1&text#Text> (дата звернення: 27.06.2024).
11. Asen R. A Discourse Theory of Citizenship. *Quarterly Journal of Speech*. 2004. Vol. 90, № 2. С. 189–211.
12. Castells M. The power of identity. Willy-Blackwell, 2004. 428 с.
13. Fukuyama F. Identity: Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition. London : Profile Books Ltd, 2018. 240 с.
14. Roots of Civic Identity: International Perspectives on Community Service and Activism in Youth / ed. Miranda Yates, James Youniss. Cambridge University Press, 1999. 283 с.

REFERENCES:

1. Hromadiany i politika: interes do politiki, hromadianska aktyvnist, politychna osvita (Veresen 2023) [Citizens and politics: interest in politics, civic activism, political education (September 2023)]. (2023). *Razumkov Centre*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadianyi-polityka-interes-do-polityky-gromadianska-aktyvnist-politychna-osvita-veresen-2023r> (viewed 27.06.2024) [in Ukrainian].
2. Efektyvnist realizatsii derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti: sotsiologichni indykatory (Traven 2023) [The effectiveness of the implementation of state policy in the sphere of the establishment of Ukrainian national and civil identity: sociological indicators (May 2023)]. (2023). *Razumkov Centre*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/efektyvnist-realizatsii-derzhavnoi-polityky-u-sferi-utverdzhennia-ukrainskoi-natsionalnoi-ta-gromadianskoi-identychnosti-sotsiologichni-indykatory-traven-2023r> (viewed 27.06.2024) [in Ukrainian].
3. Identychnist hromadian Ukrainy v novykh umovah: stan, tendentsii, rehionalni osoblyvosti [Identity of Ukrainian citizens in new conditions: state, trends,

regional features]. (2016). *Natsionalna bezpeka i oborona*, № 3-4, pp. 2–57 [in Ukrainian].

4. Kennedy, M. (1994). Istorychna spadshchina ta hromadianske suspilstvo: alternatyvni natsii v shidny Yevropi [Historical Heritage and Civil Society: Alternative Nations in Eastern Europe]. *Suchasnist*, № 5 (397), pp. 80–85 [in Ukrainian].

5. Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky v sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti [On the main principles of state policy in the sphere of establishment of Ukrainian national and civic identity]. (2022). Law of Ukraine from 13.12.2022 № 2834-IX. *Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (viewed 27.06.2024) [in Ukrainian].

6. Reznik, O. (Ed.). (2019). Sotsiolohichni vymiry hromadianskoho suspilstva v Ukraini [Sociological dimensions of civil society in Ukraine]. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. 288 p. [in Ukrainian].

7. Sotsiolohichny monitorynh «Ukrainske suspilstvo»: pislia 16 misiatsiv vijny [Sociological monitoring «Ukrainian society»: after 16 months of war]. (2023). *Kyiv International Institute of Sociology*. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1282&page=11> (viewed 27.06.2024) [in Ukrainian].

8. Stepanenko, V. (2002). Komu potrebne hromadianske suspilstvo? Sotsialny kapital ta problem formuvannia hromadianskoi identychnosti v Ukraini.

[Who needs the civil society? Social capital and problems of civic identity formation in Ukraine]. *Hromadianske suspilstvo v Ukraini: analiz sotsialnoho konstruyuvannia [Civil society in Ukraine: analysis of social construction]*. Kyiv: Stylos, pp. 334–341 [in Ukrainian].

9. Stratehia informatsiynoi bezpeky [Information security strategy]. (2021). Approved by the Decree of the President of Ukraine from 28.12.2021 № 685/2021. *Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021?find=1&text#Text> (viewed 27.06.2024) [in Ukrainian].

10. Stratehia ludskoho rosvytku [Strategy of human development]. (2021). Approved by the Decree of the President of Ukraine from 02.06.2021 № 225/2021. *Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021?find=1&text#Text> (viewed 27.06.2024) [in Ukrainian].

11. Asen, R. (2004). A Discourse Theory of Citizenship. *Quarterly Journal of Speech*. Vol. 90, № 2, pp. 189–211 [in English].

12. Castells, M. (2004). *The power of identity*. Willy-Blackwell, 428 p. [in English].

13. Fukuyama, F. (2018). *Identity: Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition*. London : Profile Books Ltd, 240 p. [in English].

14. Yates, M., Youniss, J. (Ed.). (1999). *Roots of Civic Identity: International Perspectives on Community Service and Activism in Youth*. Cambridge University Press, 283 p. [in English].

Civic identity in the current political and legal discourse of Ukraine

Mykhailova Olha Yuriivna

Candidate of Political Science,
Senior Researcher
National Institute for Strategic Studies
Pyrohova str., 7A, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5466-5129

Attention to collective identities from the beginning of the 21st century marked not only scientific, but also public, political, legal discourses throughout the world. The actualization of this issue in modern Ukraine caused by Russian aggression. In the Ukrainian official documents from 2021–2024 attention paid to the strengthening of civic identity in Ukraine as an element of national security. The article aims to outline the content and context of the application of the concept of «civic identity» in the current legal discourse of Ukraine. To achieve this goal was applied the constructivism methodology, as it facilitates the distinction between the researcher and the subject of the politics. Methods of comparison and functional analysis, elements of discursive and historical approaches are also applied. The article distinguishes statist and liberal trends in the interpretation of civic identity. Statist interpretation is the most widespread in Ukraine, in sociological surveys and in official documents. According with it civic identity is the awareness of belonging to the citizens of the state. Civic identity also is associated with sociocultural markers of identity (language, culture, etc.), but such approach is not correct. The connection between civic identity and patriotism reflected in legal discourse. The task of establishing Ukrainian civic identity most fully outlined by the Law of Ukraine «On the Basic Principles of State Policy in the Field of Establishing Ukrainian National and Civic Identity». Civic Identity defined in it as, in particular, an attribute of civil society. This interpretation is present in the science within the framework of liberal theory. The mass participation of Ukrainians in protest actions (Maidan, Revolution of Dignity) became a factor in the legitimation of the new Ukrainian civic identity. It is time to overcome the gap between the scientific concept and the practice of its application in Ukrainian legal discourse.
Key words: civic identity, citizenship, patriotism, civil society, political and legal discourse.